

เกิดการขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ในชุมชน ซึ่งต้องมีการพัฒนาระบบและกระบวนการผลิตของศูนย์มากขึ้น เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนและคุณภาพเมล็ดพันธุ์

5.12 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปบางประการด้านเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกของศูนย์ข้าวชุมชนในจังหวัดมหาสารคาม

สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนร้อยละ 86.78 เป็นเพศชาย อายุเฉลี่ย 67.5 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 45.29 ไม่ได้ดำรงตำแหน่งทางสังคมต่างๆ และไม่เป็นสมาชิกกลุ่มอื่นๆ นอกเหนือจากสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน เกษตรกรเกือบทั้งหมด ร้อยละ 93.12 มีอาชีพหลักทำนา โดยมีพื้นที่ทำนาเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเฉลี่ย 7.52 ไร่/คน ผลผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเฉลี่ย 374 กิโลกรัม/ไร่ ต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 3,500.21 – 3,665.72 บาท/ไร่/ฤดูกาลผลิต รายได้จากการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์เฉลี่ย 42,234.32 บาท/ฤดูกาลผลิต เฉลี่ย 5,520 บาท/ไร่/ฤดูกาลผลิต

5.1.3 สภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน

การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของศูนย์ข้าวชุมชนที่ ส่วนใหญ่มุ่งไปที่เมล็ดพันธุ์ขยาย ส่วนน้อยผลิตเมล็ดพันธุ์จำหน่าย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (จงรักษ์ และคณะ, 2550) ที่กล่าวไว้ว่า ศูนย์ข้าวชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ขยาย โดยศูนย์ข้าวชุมชนจะนำเมล็ดพันธุ์ไปแจกจ่ายให้กับสมาชิกในกลุ่มเพื่อนำไปปลูกสำหรับผลิตเมล็ดพันธุ์ขยาย ภายใต้การดูแลและคำแนะนำอย่างใกล้ชิดจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรอย่างใกล้ชิด

สภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกส่วนใหญ่ มีรูปแบบการทำนาหว่าน เนื่องจากขาดแรงงานในการผลิต โดยใช้เมล็ดพันธุ์ในการหว่านระหว่าง 15 กิโลกรัม/ไร่ โดยสมาชิกเชื่อว่าการใช้เมล็ดพันธุ์เยอะ ต้นกล้าเยอะ ผลผลิตก็จะเยอะตามด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ภาสกร, 2558) ที่กล่าวไว้ว่า เกษตรกรผลิตข้าวส่วนใหญ่มีความคิดที่ใช้ต้นกล้าในการปลูกเยอะ ผลผลิตก็ตามไปด้วย ซึ่งอาจผิดหลักวิชาการโดยปัจจุบันภาครัฐได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรหันมาการทำนาดำ เพราะจะทำให้ใช้เมล็ดพันธุ์น้อยลงส่งผลให้ต้นทุนค่าเมล็ดพันธุ์ลดลงตามไปด้วย และมีช่องว่างระหว่างต้นระหว่างแถวมากขึ้นกว่าการปลูกแบบหว่านทำให้สามารถจัดการวัชพืชได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่า การปลูกโดยใช้วิธีการปักดำทั้งแบบมือและแบบใช้เครื่องจักรกลมีแนวโน้มในการให้ผลผลิตสูงกว่าแบบหว่าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย (ภาสกร, 2558) การปรับระบบการปลูกข้าวจากการหว่านมาเป็นการปักดำ หรือหยุดดังกล่าวอาจ จะยึดหลักการของระบบการปลูกข้าวแบบประณีต (System of rice intensification; SRI) มาประยุกต์ใช้ได้ หลักการสำคัญของการปลูกข้าวแบบประณีต ได้แก่ ปักดำต้นกล้าที่มีอายุน้อย (น้อยกว่า 15 วัน) ปักดำต้นกล้าต้นเดียว/หลุม และให้มีระยะห่างเพื่อจะได้มีช่องว่างในการรับแสงและอากาศ โดยทั่วไปจะมีระยะห่างระหว่างต้นระหว่างแถว 25 x 25 ถึง 50 x 50 เซนติเมตร กำจัดวัชพืชหลังจากการปักดำโดยวิธีกลอย่างน้อย 3 ครั้ง ใส่ปุ๋ยอินทรีย์ (ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมัก) เพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดินและมีการระบายน้ำออกเป็นช่วงๆ เพื่อให้ดินแห้งและอยู่ในสภาพมีอากาศระหว่างช่วงการเจริญเติบโตของพืช (Sinha and Talati, 2007; Mishra *et al.*, 2012) ระบบการปลูกข้าวแบบประณีต (System of rice intensification; SRI) มีรายงานว่า การปลูกข้าวแบบประณีตสามารถเพิ่มผลผลิตข้าวได้มากกว่า

วิธีการปลูกแบบเดิม (Conventional method) ลดการใช้น้ำซึ่งเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศ (Sinha and Talati, 2007) มีความทนทานต่อสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงและผันแปรได้ (Satyanarayana *et al.*, 2007) ลดต้นทุนการผลิตอันเนื่องมาจากลดการใช้เมล็ดพันธุ์ลงได้ร้อยละ 85-90 (Styger *et al.*, 2011) รวมทั้งยังลดการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืช (Satyanarayana *et al.*, 2007) และเพิ่มรายได้จากผลผลิตที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้จากรายงานของ (Uphoff, 2007) ที่สังเคราะห์ผลการประเมินการปลูกข้าวแบบประณีตจากจำนวน 11 ผลการประเมินใน 8 ประเทศ พบว่า การปลูกข้าวแบบประณีตให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น/เฮกตาร์ เฉลี่ยร้อยละ 52 (ระหว่างร้อยละ 24-105) ลดการใช้น้ำลงเฉลี่ยร้อยละ 44 (ระหว่างร้อยละ 24-60) ต้นทุนการผลิตลดลงเฉลี่ย ร้อยละ 24 (ระหว่างร้อยละ 7-56) และมีรายได้สุทธิเพิ่มขึ้น/เฮกตาร์ เฉลี่ยร้อยละ 128 (ระหว่างร้อยละ 59-412) เมื่อเทียบกับการปลูกข้าวในระบบปกติ) ส่งเสริมความรู้ในเรื่องการผลิตและการใช้สารชีวภัณฑ์เพื่อทดแทนสารเคมีตามหลักการจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน (Integrate pest management; IPM)

5.1.4 ปัญหาการผลิตและแนวทางการพัฒนาแก้ไขกระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

สมาชิกได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา และแนวทางแก้ไขในกระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในจังหวัดมหาสารคาม ได้ดังนี้

จากการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อถอดบทเรียน พบว่า ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของศูนย์ข้าวชุมชนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม มีจุดเด่นหลายด้านได้แก่ 1) สมาชิกผ่านการฝึกอบรมการผลิตเมล็ดพันธุ์จากการปฏิบัติจริง 2) มีการส่งเสริมให้สมาชิกผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากวัสดุเหลือใช้เพื่อลดต้นทุนการผลิตและมีการจำหน่ายเป็นรายได้เสริม 3) มีการบริการให้สมาชิกกู้ยืมปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ และเงินทุนใช้ในการเพาะปลูก ขณะที่ปัญหาในการผลิต พบว่า 1) การที่สมาชิกลาออก เนื่องจากศูนย์ขาดแผนการดำเนินงานและเป้าหมายทั้งในระบบสั้นและระบบยาวในการผลิตเมล็ดพันธุ์ 2) พื้นที่ของสมาชิกส่วนใหญ่อยู่นอกเขตชลประทานจึงประสบปัญหาภัยแล้งและแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ขาดน้ำในช่วงการผลิตทำให้ผลผลิตไม่ได้คุณภาพ 3) การตลาดและราคาผลผลิต พบว่า ปัญหาการตลาดและราคาผลผลิต เป็นปัจจัยสำคัญต่อการตัดสินใจการผลิตของสมาชิกเพราะถ้าราคาผลผลิตสูงสมาชิกจะผลิตเมล็ดพันธุ์ในจำนวนที่มากขึ้นตามลำดับ แต่ ณ ปัจจุบันราคาเมล็ดพันธุ์ของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวที่รับซื้อจากเกษตรกรยังคงต่ำเมื่อเทียบกับตลาด เพราะต้นทุนการผลิตสูงและการขนส่งเมล็ดพันธุ์ยุ่งยาก การเบิกจ่ายเงินต้องใช้เวลานาน แนวทางการแก้ไขปัญหาวีว่า ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวควรจัดรถขนส่งเมล็ดพันธุ์ให้กับเกษตรกรหรือมีค่าขนส่งที่ชัดเจน 4) คุณภาพเมล็ดมีเมล็ดพันธุ์ปนสูง เนื่องจากเทคนิคการผลิต ได้แก่ การใช้เมล็ดพันธุ์จำนวนมาก/ไร่ มีข้าวปลอมปนผลผลิตไม่ตรงตามพันธุ์

แนวทางการพัฒนาการผลิต พบว่า 1) ส่งเสริมและสนับสนุนแหล่งน้ำขนาดเล็กในไร่นาของเกษตรกรเพื่อเป็นแหล่งน้ำสำรองสำหรับการผลิตเมล็ดพันธุ์ 2) ส่งเสริมให้สมาชิกลดต้นทุนการผลิต เช่นระบบการผลิตเมล็ดพันธุ์แบบประณีต การปักดำด้วยมือ และผลิตเมล็ดพันธุ์แบบอินทรีย์ 3) พัฒนาเครือข่ายเกษตรกรและการสร้างตลาดข้าวคุณภาพในระดับท้องถิ่นและ

ระดับประเทศ และ 4) มีแผนในการดำเนินงานและการผลิตเพื่อการจัดการคุณภาพและรวบรวมเมล็ดพันธุ์ข้าวจากสมาชิก

5.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นถึงสภาพ และกระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของศูนย์ข้าวชุมชน ที่สามารถพัฒนาในส่วนอาชีพของเกษตรกรโดยมุ่งเน้นให้เกษตรกรสามารถพัฒนาการผลิตและการผลิตได้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งสามารถเสนอแนะได้ดังนี้

1. ควรมีการจัดการสร้างเครือข่ายการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว มีการส่งเสริมและพัฒนาช่องทางและรับข่าวสารจากหลายๆ แหล่งจะมีผลต่อการจัดการที่ดีขึ้น เช่น ข่าวสารในเรื่องของการพัฒนาเมล็ดพันธุ์ข้าว GAP เทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัย เป็นต้น นอกจากนี้ยังทำให้รู้ทันกลไกของตลาดแนวโน้มราคาของเมล็ดพันธุ์ในอนาคต เพื่อที่จะช่วยในการวางแผนในการผลิตหรือการจำหน่าย

2. ควรมีการพัฒนาในด้านแหล่งน้ำพื้นที่กักเก็บน้ำ มีการวางแผนจัดหาเงินทุนกู้ยืมในการจัดซื้อเมล็ดพันธุ์ รวมทั้งการสนับสนุนด้านการขนส่งและการส่งเมล็ดพันธุ์เพราะเกษตรกรมีความยุ่งยากด้านแรงงาน และระยะทางห่างไกล

5.3 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อให้การศึกษาเกี่ยวกับสถานการณ์การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรเพื่อให้ครอบคลุมถึงปัจจัยในทุกแง่มุมและบังเกิดผลดีแก่เกษตรกรผู้ผลิตมากยิ่งขึ้น ควรมีข้อเสนอแนะ ในการวิจัยเพิ่มเติมครั้งต่อไปดังต่อไปนี้

1. ควรมีการศึกษาปัจจัยด้านอื่นๆ ที่ทำให้เกษตรกรประสบความสำเร็จ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายยิ่งขึ้น เช่น ปัจจัยด้านคุณภาพเมล็ดพันธุ์ เช่น รูปของผลิตภัณฑ์เมล็ดพันธุ์อินทรีย์และGAP เป็นต้น

2. ควรมีการวิจัยถึงความต้องการสื่อของเกษตรกรผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ว่าต้องการมากน้อยเพียงใด เพราะข่าวสาร ความรู้ในด้านการผลิตเมล็ดคุณภาพดีจากสื่อต่างๆ มีน้อยมาก ควรจัดการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารการผลิตเมล็ดพันธุ์ โดยผ่านช่องทางสื่อด้านการจัดนิทรรศการ วิทยุ เอกสาร สิ่งพิมพ์ โทรทัศน์และการไปทัศนศึกษาดูงานเป็นอันดับแรก เมื่อทำการส่งเสริม หรือเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร

3. ควรศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการประกอบอาชีพการผลิตเมล็ดพันธุ์และการวิเคราะห์รายละเอียดของเครื่องชี้วัดในการให้คะแนนความรู้และการใช้เทคโนโลยีให้สามารถจำแนกความรู้และการจัดการการผลิตเมล็ดพันธุ์ให้ชัดเจนขึ้น